

OILADA MADANIY VA MA'RIFIY TARBIYA ASOSLARI, FARZAND TARBIYASI VA UNDA OILA A'ZOLARINING ROLI

Yusupova Dilnoza To'liboy qizi

Urganch davlat universiteti,
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Oilada madaniy va ma'rifiy tarbiya asoslari, oilaviy muhit va uning farzandlar tarbiyasiga ta'siri shuningdek, ota va onaning farzand oldidagi burchlari haqida zarur ma'lumotlar berilgan. Ayniqsa, maqoladan onalar va yangi turmush qurgan juftliklar yaxshi ma'lumotlarni olishi mumkin.

Tayanch iboralar: *Oila, oila vazifalari, oila maqsadi, oilaviy muhit, farzandning ota-ona oldidagi va aksincha ota-otaning farzand oldidagi burchlari.*

Bilamizki, mustaqil O'zbekistonimizda Oila, jamiyat, mahalla, qarindosh-urug'chilik, qo'ni-qo'shnichilik kabi muqaddas tarbiya asoslari mavjud. Demak biz eng avvalo oila tarbiyasiga, oila a'zolarning jamiyatga ta'sirini ko'rib chiqmog'imiz darkor. Chunki farzand tarbiyasi va uning jamiyat tizimida tutgan o'rni bizning ertangi kunimizni belgilab beradi. Bu masalaning yechimi yana jamiyatimizning asosi, oilalarning suyanchi bo'lmish onalarga borib taqaladi.

Oila bu nima? Er va xotin – ikki tirik vujudning, ikki olamning o'zaro ittifoqidan paydo bo'lgan uchunchi bir olam bu oiladir. Oila faqat er-xotinning o'zidan iborat deb aytish noto'g'ri. Oila er-xotin ularning bola chaqalari eng yaqin tug'ishganlaridan iborat kishilar guruhi–xonadonidir. Oila, odamlarning tabiiy, iqtisodiy, huquqiy, ma'naviy munosabatlariga asoslangan ijtimoiy birligidir.

Oilaviy tarbiya ota-onalarning o'z hayotlari turmush tarzlari, bola shaxsida ilmiy dunyoqarash asoslari, ma'naviy ahloqiy, nafosat, mehnat va boshqa ijtimoiy omillarni shakllantirish maqsadida tizimli ta'sir ko'rsatish jarayonidir. Oilaning maqsadi–ikki jinsning o'zaro kelishuvi asosida farzandni dunyoga keltirish hamda tabiat va jamiyatning davomiyligi ta'minlash.

Oilaning vazifasi esa er-xotinning birgalikda xo'jalik yuritish asosida oilani ham ma'naviy, ham iqtisodiy jihatdan ta'minlash, hamda jamiyatga sog'lom, aqlli, har tomonlama barkamol farzandni tarbiyalash ekanini barcha oilalar bilishimiz kerak.

Oilaviy tarbiya, ijtimoiy tarbiya bilan uzviy aloqada bo‘lsagina, o‘sib kelayotgan yosh avlod farovonligini ta‘minlash mumkin. Oila tarbiyasidagi yutuqlar ota onalarga pedagogik bilimlar berish, oilaviy tarbiya bo‘yicha tajribalar almashishi ota onalarni tarbiyaviy ishlarga qizg‘in jalb qilishga ham bog‘liqdir.

Oilaning jamiyat oldidagi 2 ta vazifasi bor:

1. Tabiiy biologik vazifasi

2. Ijtimoiy vazifasi.

Barcha tirik mavjudotlarga xos bo‘lgani kabi insonni ham farzandni dunyoga keltirishi uning tabiiy biologik vazifasidir. Faqat insongagina xos bo‘lgan ikkinchi asosiy vazifa shu dunyoga kelgan farzandlarni jamiyat el yurt uchun xizmat qiladigan inson qilib tarbiyalash uning ijtimoiy vazifasidir. Ko‘rinib turibdiki, oila tarbiyasi ota onaning shaxsiy ishi emas balki, davlat jamiyat oldidagi burchi hamdir, chunki bola qobil bo‘lib o‘ssa undan nafaqat ota-ona, balki butun el yurt, mahalla kuy davlat ham manfaatdor bo‘ladi.

Agar bola noqobil bo‘lib o‘ssa, undan faqat ota-ona oilagina emas, balki el, yurt, jamiyat, davlat ham aziyat chekadi. Shuning uchun ham oilaviy tarbiya muhim siyosiy ahamiyatga ega bo‘lib, tarbiya tizimida asosiy markaziy o‘rinni egallaydi, chunki xohlagan tarbiya turini olsak–axloqiy tarbiya, mehnat tarbiyasi, estetik tarbiya hammasi avvalo, oilada shakllanadi. Demak oila tarbiyaning dastlabki debochasidir.

O‘zbek oilasi a‘zolarining barchasini savodxon, ma‘lumotli deb atasak, xato qilmagan bo‘lamiz, ana shu imkoniyatlar ta‘sirida o‘g‘il va qizlar bilimli, fikr-mulohazali, topqir, ishbilarmon, aql-zakovati bo‘lib voyaga yetmoqdalar.

Oiladagi bola tarbiyasi ikkiyoqlama ahamiyat kasb etadi, ota-onalar farzandlariga ahloq-odob, ruhiyat va ma‘naviyatga oid bilimlardan saboq berish bilan qanoatlanib qolmasliklari, balki o‘zlari ham tarbiyaning o‘ziga xos sir-sinoatlari, hususiyatlari, uning mazmun-mohiyati va ma‘nosiga doir eng yangi ma‘lumotlardan xabardor bo‘lib turishlari kerak bo‘ladi.

O‘z farzandlariga oqilona tarbiya bera olgan ota-onalar, umrlarini rohat va farog‘atda o‘tkazadilar, bolalaridan hamisha olijanoblik, mehribonlik, yaxshilik ko‘radilar, dillari aslo jaroxat azobini sezmaydi; o‘kinish hissiga duchor bo‘lmaydilar. Shu to‘grida S. Smail oilaga quyidagicha ta‘rifni aytgan: “Ta‘lim-tarbiyaning eng oliy maktabi oiladir” degan.

Oilaning asosiy tayanchi bo‘lgan ota, hayotning barcha mashaqqatlaridan totib ko‘radi, o‘zining bukilmas irodasi, adolatparvarligi, hayot sinovlariga bardoshlilik bilan ajralib turuvchi buyuk shaxs sifatida gavdalanadi.

Ota — oilaning boshlig‘i, posbonidir. Zero, oilaning har bir ko‘z ilg‘amas nuqtalarini ilg‘ay olish, oila a‘zolariga faqat to‘g‘ri, haq yo‘lni ko‘rsatib turishdek insoniy mas‘uliyat ota zimmasida turadi.

Ota oilada o‘z farzandlariga har tomonlama yurish-turishda, nutq odobida, o‘zaro muomala madaniyatida, eng muhimi amaliy ish faoliyatida to‘g‘rilik va haqqoniylik, samimiylik va xolislik yuzasidan namuna ko‘rsatadi.

Murg‘ak tasavvurli bola ilk tarbiyani oilada oladi. Bola tarbiyasining ilk saboqlari haqida atoqli o‘zbek pedagogi Abdulla Avloniy o‘zining “Turkiy guliston yoxud Axloq” kitobida quyidagi ibratli o‘g‘itlarni aytgan edi: “Tarbiyani tug‘ilgan kundan boshlamak, vujudimizni quvatlantirmak, zexnimizni ravshanlashtirmak lozim”.

Oilada kattalarning obro‘si qo‘rqitish asosida emas, balki samimiylik, o‘zaro hurmat-ehtirom zamiriga qurilishi maqsadga muvofiqdir. Oila a‘zolarining inoqligi, o‘zaro hamjihatligi, kiyinish madaniyati, mehnat faoliyati, o‘zga kishilar to‘g‘risidagi suhbatlari va ularning boshqa sifat hamda fazilatlari bolaning murg‘ak tasavvuriga yangi timsollarni olib kiradi.

Oila tarbiyasi bolaning kelajakda kim bo‘lib yetishishida muhim o‘rin tutadi, bola dastlab oilada jamiyatning qiyofasini quradi, bo‘lajak fuqaroning huquq va burchlari, dunyoqarashi va axloqiy qarashlari oilada shakllanadi, shu asosda jisman va ruhan kamol topib boradi. Bola uchun oiladagi sog‘lom ijtimoiy-ruxiy muhit, madaniy-ma‘naviy va axloqiy qadriyatlar, an‘analar, ijtimoiy-hayotiy tajribalar, ko‘nikma va malakalar manbaidir.

Bu oilaviy tarbiya jarayonida sayqallanib boradi, tarbiyaning mohiyati kishini hayotga tayyorlashdan iborat bo‘lib, tarbiyaning mazmuni, yo‘nalishi, maqsadi va vazifasi kishilarning ijtimoiy munosabatlariga bog‘liq.

Oiladagi ma‘naviy-ruxiy muhit, bola tarbiyasida g‘oyat muhim ahamiyatga ega bo‘lib, oila a‘zolarining turmush tarzi ko‘p hollarda farzandlarning ruhiy kayfiyati, tasavvuri va xisssiyotlarini belgilab beradi. Demak oila sog‘lom, barkamol insonni tarbiyalab voyaga etkazishda jamiyat oldida mas‘uldir.

Oilada tarbiya topgan xar bir inson xar jixatdan umuminsoniy ahloqiy, ilmiy, e‘tiqod va boshqa sohalarda kamolatga yetgan hislatlarni o‘zida mujassamlashtirgan bo‘lishi lozim, kamolot sari intilgan kishi asta-sekin olamni, o‘zligini taniy boshlaydi.

Yosh avlodni barkamol, sog‘lom, Vatan tuyg‘usini his qila oladigan shaxs qilib voyaga yetkazish, birinchi navbatda, oilaga va ota-onaga bog‘liqdir.

Yosh avlodda kelajakka bo‘lgan ishonch xissini uyg‘otish uchun esa, ajdodlarimizning ma‘naviy-axloqiy merosini chuqur o‘rgatish, ularning iste‘dodi va qobiliyatini buyuk maqsadlar sari yo‘naltirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda oilada bola tarbiyasining milliy o‘ziga xos qoidalari mavjud bo‘lib, ota-onalar ulardan o‘rinli foydalanishlari lozim. Oilada ma‘naviy-ruhiy hotirjamlik, o‘zaro totuvlik hukmron bo‘lsa, oila a‘zolari bir-birlariga g‘amxo‘r bo‘lsalar, bola tarbiyasining tayanch nuqtasini topa olsalar, bunday muhit bola tarbiyasiga ijobiy ta‘sir etadi va ular farzandlariga haqiqiy baxt hadya etadilar, bu bilan ishimizda rivojlanish, jamiyatimizda olg‘a siljish bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. A. Avloniy. *“Turkiy guliston yohud axloq”*. T., *“O‘qituvchi”*. 1994
2. Jamoa. *Oila pedagogikasi*. T., *“Aloqachi”*, 2007
3. M. Imamova. *Oilada bolalarning ma‘naviy axloqiy tarbiyasi* — T. *“O‘qituvchi”*. 1999